

Зевако В. І.,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мовиТернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського
Міністерства охорони здоров'я України

АСИМІЛЯТИВНІ ЗМІНИ ЯК ФОНЕТИЧНА ОЗНАКА СХІДНОПОЛІСЬКИХ ГОВІРОК

Анотація. Асиміляція та дисиміляція або фонетичні зміни у потоці мовлення на основі цих явищ належать до найчастотніших діалектних комбінаторних процесів. Асиміляцію розуміємо як повне або часткове уподібнення голосних чи приголосних звуків за певними артикуляційними ознаками, що відображене в літературній мові й діалектах. Північноукраїнські говори мають різноманітні прояви звукових уподібнень: на відстані та суміжні, прогресивні та регресивні, повні та неповні, вокалічні та консонантні.

У статті проаналізовано найвиразніші звукові риси сіверської говірки, локалізованої на півночі Новгород-Сіверщини, відзначено її специфіку щодо основного східнополіського ареалу. Підкреслено, що асимілятивні зміни звуків належать до тих фонетичних ознак, які включають досліджувану говірку до складу східнополіських говорів української мови та певним чином об'єднують із суміжними західнобрянськими діалектами, білоруськими у своїй основі.

Детально на базі значного фактичного матеріалу, зібраного автором, прокоментовано модифікації серед груп приголосних і голосних сіверської говірки. Із залученням численних прикладів охарактеризовано повну і часткову суміжну регресивну асиміляцію за способом творення, часткову суміжну асиміляцію за дзвінкістю, глухістю, м'якістю і твердістю, а також випадки повної асиміляції за цими ознаками. Певну увагу приділено говірковим особливостям реалізації повної прогресивної асиміляції за м'якістю у групах «сонорний+j», «зубний+j», «шиплячий+j», внаслідок якої утворилися подовжені м'які приголосні; проілюстровано подовження, не властиві літературній мові. Розглянуто відносно нечисленні зразки уподібнення голосних, які зазвичай реалізуються у вигляді повної міжскладової асиміляції та поповнюють словниковий склад говірки. У певних випадках матеріал висвітлено в діахронічному, порівняльно-історичному та соціолінгвістичному аспектах.

Доведено, що наслідки асимілятивних змін приголосних і голосних звуків сіверської говірки за своєю природою й особливостями реалізації відповідають загальним тенденціям розвитку північноукраїнських діалектів та органічно входять до східнополіського мовного ареалу.

Ключові слова: асиміляція, асимілятивні зміни, комбінаторні фонетичні процеси, сіверська говірка, східнополіський говір.

Постановка проблеми. Комбінаторні звукові процеси в потоці мовлення найчастіше пов'язані з асимілятивними або дисимілятивними змінами. Процес асиміляції полягає у повному або частковому уподібненні голосних або приголосних звуків за певними артикуляційними ознаками та при-

таманий літературній мові й діалектам. Північноукраїнські говори мають різноманітні прояви уподібнень звуків: суміжні та міжскладові, регресивні та прогресивні, повні й неповні, міжголосними та приголосними.

Досліджено, що комбінаторні звукові зміни – одне із суттєвих джерел поповнення кількісного складу лексики говірок і суттєва риса їхньої фонетичної системи [1, с. 68]. Погоджуємося і з думкою професора Й. Дзвезелівського, котрий вважав, що в характері «тих чи інших звукових змін виявляється досить виразна диференціація окремих говіркових груп» [2, с. 117–118], що є особливо важливим для східнополіського ареалу, розташованого в регіоні споконвічного міждіалектного контактування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У лінгвогеографічному аспекті східнополіські говори досліджували К. Михальчук, В. Ганцов, І. Зілінський, Ф. Жилко, І. Матвіяс, Н. Дейниченко, В. Куриленко, Є. Черепанова, О. Бабичева, О. Бірюк; з погляду синхронічного й діахронічного аналізу окремих мовних підсистем їх вивчали О. Курило, Т. Назарова, П. Лисенко, В. Мойсієнко, Л. Дорошенко, В. Бережнюк, М. Поїстогова, Л. Дика, Я. Литвиненко, О. Юсікова, А. Орел. Про відмінності всередині окремих груп поліських діалектів писали Т. Назарова, І. Матвіяс, Г. Півторак, В. Мойсієнко, М. Железняк, Ю. Шевельов.

Предмет дослідження – сіверська говірка, тобто мікроареал, що об'єднує східнополіські мовні особливості населених пунктів на північ від Новгород-Сіверського – села Грем'яч, Камінь Будище, Лесконоги, См'яч, Мамекине, Ленково, Шептаки.

Термін «сіверські» щодо діалектів північної Чернігівщини використовували О. Потебня, К. Михальчук, О. Соболевський, Т. Назарова.

Певну увагу саме цим говорам приділив О. Потебня. У «Заметках о малорусском наречии» славетний лінгвіст, аналізуючи ілюстративний матеріал зі статті п. Новицького про деякі особливості так званого *сіверського* (виділення наше) говору, наводить деякі його риси: 1. *О* (укр. = *i*) незмінне. 2. *Матюнка*, а не *матінка*. 3. *Я* ненаголошене = *e*, *ε*. 4. *О* ненаголошене = *a*. 5. *Ѣ* не змінюється. 6. *Ы* у коренях з голосним = *o*: *рой*. 7. *Пїть*, *бїть*, а не *пийте*, *бийте*. 8. *Вьду*, *прышов*, а не *вьйду*, *прыйшов*. 9. *Злы*, а не *злий*. 10. Гортанні не переходять у свистячі [3, с. 6].

Групу крайніх східнополіських говірок, що лежать на північ від лінії, проведеної від Дніпра до гирла Сноу через Чернігів, на схід від Сноу і далі по обидва боки течії Десни, виділяє І. Матвіяс. Дослідник описує найголовніші ознаки окресленого ареалу: перехід ненаголошеного [e] в [a] після м'яких

і стверділих приголосних (*ос'єн', ос'ан', с'єло, с'єло, р'єка, р'єка*); рефлексі давнього [i] після губних [i], [i^h], [i^h] (*в'ілк'і, м'іли, бит'*), в решті східнополіських говорів – [и]; м'якість приголосних перед відповідниками давніх [i] й [e] (*с'ін'і, н'іва, м'іхо, о'д'ін*); називний відмінок іменників люди, сусіди на [i] (*л'уд'і, су'с'єд'і*); називний відмінок прикметників і займенників середнього ролу на *-оїє* (*ба'гатоїє, ма'лоїє*); збереження основ на *з, к* у крайніх членах дієслівної парадигми (*не'ку – не'кут', стере'гу – стере'гут'*); перша особа множини теперішнього часу дієслів I дієвідміни на *-ом*: *не'сом* [4, с. 33].

Специфіку цих говірок підкреслював і Ю. Шевельов, характеризуючи процеси диференціації поліських діалектів. Зокрема, він писав: «На північ від Десни є говірки з характерним для них аканням, м'якими (або напівпом'якшеними) приголосними перед *i* (ба навіть перед *y*!), протетичним *v* перед наголошеним *o-* (*vózero*) та формою прикметників сер. роду на *-oje* (проти форм на *-eje* в решті поліських говірок: *biloje ~ bileje*), що є у ґрунті речі білоруські, хоч і мають певні українські нашарування, накладені на них упродовж трьох останніх століть» [5, с. 975].

Синхронічні звукові процеси, характерні для окремих українських діалектів, у т. ч. поліських, розглядалися в роботах М. Вербового, М. Гнатюк, Ю. Громика, О. Іщенко, Г. Мартиної, В. Пачевої, В. Товстенко, А. Яворського.

Отже, вивчення діалектного українсько-білоруського суміжжя залишається одним із завдань історичного мовознавства, що визначає актуальність роботи.

У контексті сказаного визначаємо об'єкт нашого дослідження – асимілятивні явища як фонетичні ознаки, що включають сіверську говірку до складу східнополіських говорів української мови. **Мета роботи** – на матеріалі власних письмових і звукових записів проаналізувати названі звукові зміни, притаманні північноукраїнським діалектам загалом, і їхні специфічні прояви у досліджуваній говірці.

Виклад основного матеріалу. Специфіку сіверської говірки відображають звукові ознаки, на фоні яких відбуваються асимілятивні процеси, що є предметом нашого розгляду: [e] у якості рефлекса давнього ʔ під наголосом; етимологічні [o], [e] у новозакритих складах; відсутність чергувань на місці давнього носового переднього ряду залежно від наголосу; [e] > [o] не після шиплячих; недисимілятивне акання та повне якання; початковий [ʔ] перед сполученням приголосних; м'якість зубних перед голосними переднього ряду; тверді й позиційно напівм'які шиплячі африкати [ч], [дж] і тверда свистяча африката [ц]; м'якість губних, задньоязикових і [р] перед голосним переднього ряду високого піднесення та звукосполучення *г'і, к'і, х'і*; ствердіння кінцевих губних [б], [м], [н] і [р]; відсутність оглушення дзвінких у середині слова перед глухими та в абсолютному кінці слова; елементи цекання і дзекання; протетичні приголосні й голосні; аффера.

Асимілятивні зміни стосуються приголосних і голосних. Уподібнення приголосних аналізуємо в такій послідовності 1) асиміляція за способом і місцем творення; 2) за глухістю і дзвінкістю, 3) за м'якістю і твердістю.

1) Повну суміжну регресивну асиміляцію за способом творення (через стадію оглушення) маємо на морфемному шві між прийменником (префіксом) *від* (етимологічно **о҃в*) і початковим приголосним кореня, наприклад, у групах [dm] > [m':], [dч] > [ч':], [dm] > [m':].

У першому випадку прикладом можуть бути словоформи *ат':ірат'* «прати», *нат':ірат'* < повідтирати «випрати»: *хат'єла сара'хан нат':ірат' / папалас'нут' у кр'ін'ици* (варто зазначити, що лексема характерна переважно для діалектоносіїв архаїчного прошарку, у говірці вона співіснує зі словами *с'т'ірат'*, інколи *рат'*); *ат:ават'* «відтавати» (*с'нег нат:ават' / рав'і наб'єг'і*); *нат':агават' / нат':агнут'* «підтягувати» / «підтягнути» (*нат':агават' штани нада час'т'ей / а то спадайт'*; *сол'і нат':агн'і*); *ат:ул'* «звідти, звідтіля» і *ат':ул'* «звідси, звідсіля» тощо.

Асимілятивну зміну [dч] > [ч':] ілюструють переважно дієслівні форми типу *ач:ан'ім'* «відчепити», *ач:ун'ім'* «відчинити», *ач':іслім'* «відчислити», *ач':ітат'* «відчитати», *ач':ішчат'* «відчищати» і под., наприклад: *д'в'єр'і ач:ун'іла / йак / пр'ічина йа'їє / знайа; двер'і ач':іт'ати да п'ат'н'іка; ач:ан'і в'ар'оуку*.

Уподібнення за названими ознаками спостерігаємо і в середині слова (найчастіше на стику кінцевого приголосного кореня і суфікса *-к* у формах жіночого роду давального/місцевого відмінків однини): [чк] > [ч:], [тк] > [ч:] або [дк] > [ч:], наприклад, *на /лавац:и* «на лавочці», *у /вулац:и* «у вуличці», *у /ма'хоц:и* «у горщику», *на /ву:ци* «по качці», *на /мац:и* «на матері», *латка на /лац:и* «латка на латці», *у /хац:и* «у хатці», *т'оц:и* «тітці», *вол'ац:и* «Олечці» (*йа'на да'ч:є їс'о атп'ісала // па'лушка у /вулац:и на вару'шлавци жи'ї // мац:и та'ди хот'ум'ірай із /нам'і // с'іц:у наб'рала /м'іла да /р'іб'і ку'п'іла*).

Для нас важливо підкреслити, що така асиміляція характерна для української мови загалом, адже це доводить українську основу говірки.

Таке ж уподібнення відбувається й у формах зворотних дієслів III особи множини на стику кореня й постфікса: [т'с'] > [ц'с'] > [ц':], воно характерне для багатьох українських діалектів. Ми зафіксували його у таких словоформах: *їл'ак'нуц:а, напат'рон'иц:а, нап'рат:а, на'н'иц:а, са'їнац:а, са'вац:а, расп'рат:а, рас'тац:а, їшукац:а* та багато ін. Характерно, що в досліджуваній говірці свистяча африката [ц] тверда.

Неповну асиміляцію за способом творення фіксуємо серед звукосполучень [жк] > [зц]: *у /лоци* «у ложці», *у /кн'іци* «у книжці», *на /ноци* «на ніжці», *вар'оци* «ворожці», *б'аз'ноци* «безніжці», *на/лажци* «Палажці» тощо; [нк] > [нц]: *н'інци* «Нінці», *л'єнци* «Оленці», *ал'онци* «Альонці», *галаганци* «Галаганці»; [дк] > [дц]: *у /будци* «у будці», *на /вудци* «на вудці», *на /дудци* «на дудці», *л'удци* «Людці»; [ўк] > [ўц]: *на /лаци* «на лавці», *д'єци* «дівці», *ка'роци* «корівці»; *ка'раци* «корявці»; [бк] > [бц]: *у /ка'робци* «у коробці», *у /банци* «у банці», *у /скл'анци* «у склянці»; [с'к] > [сц]: *ма'рус'ци* «Марусьці», частіше – *ма'рус'к'і*, *прос'ци* «Прісьці», часто *прос'к'і*. Важлива відмінність наведених словоформ – відсутність палаталізації в асимілятивних групах через притаманну говірці твердість свистячої африкати [ц].

Асимілятивні уподібнення за місцем творення нечисленні: неповна суміжна у групі приголосних [gd'] > [їд']: *н'їд'є* «ніде», що функціонує паралельно з *н'їд'є*, *н'їд'є* (*н'їд'є т'ан'єр канан'л'анай ал'ейци н'їма*); неповна дистантна [т] > [к] у слові *ка'кл'єта* «котлета» і [х] > [ш] – *в'ар'ишка* «верхівка», проте іноді *в'ар'ишка* (*в'ар'ишка на йолку н'а найд'їма; в'ар'ишк'і паб'іна ліс'*).

Асиміляцію за місцем творення, ймовірно, відображає лексема *ра'ждво* «різдво» (*аб'ражд'в'є каба'на за'кол'їма*), хоча,

напевно, тут можна говорити й про уніфікацію основи під впливом форми *ражаство*, яка співіснує в говірці з аналізованою, тобто про грамати́чний, а не фонетичний у цьому випадку процес.

2) Неповна регресивна асиміляція за глухістю відбувається найчастіше між кореневими звукосполученнями [дж] > [тк]: *лотка* (буквально «лодка», «човен»), у багатьох діалектоносіів внаслідок уніфікації фіксуємо тут кореневий [т] і в сильній позиції: *лотачка*, у *лотачк'і*; те ж саме й у словоформі *жертка* «жердка» – *жертачка*: *жертачк'і пр'ів'а'зала д'в'е*.

Чимало прикладів асимілятивного оглушення маємо між звукосполученнями в інфінітивних формах на стику морфем, наприклад, префікса та кореня: [дж] > [тк]: *аткас'нуц'а* буквально «відкоснутися» у значенні «відчепитися»: *аткас'н'іс'ат м'н'е хот'на м'ну'т'іну*; *існу'жац'а/спу'жац'а* «злякатися»: *нада ж так спу'жац'а*; *ичуду'вац'а* «здивуватися» тощо.

Аналогічну асимілятивну зміну на стику морфем ми фіксуємо між звукосполученням [дп] > [тп]: *ат'нар'ім'* «відпарити», *ат'парот'* «відпороти»: *ат'парола на'долак*, *ат'п'ерт'і* «відперти, віднести»: *ат'п'ор м'а'шк'і / ічо ж'д'елат'*; [бп] > [п]: *а'п'ар'ит'* «обпарити», в останній словоформі відбулося стягнення губних, внаслідок чого утворилася форма *а'нар'ім'* ([бп] > [п]: > [п]: *а'нар'іла руку уз'варам*; *за'р'езала туйу курку / а'нар'іла / а та'ди абс'кубла*; [дж] > [тк]: *атку'л'а / ат'кул'* «звідкиля», *атку'л'ас'* «звідкись», [дт] > [т]: *ат'ту'л'а* «звідти».

Повне регресивне уподібнення за глухістю зі збереженням подвоєних задньоязикових спостерігаємо у діалектній словоформі *м'акк'і* «м'який», де [жк] > [кк']: *хл'еб с'ад'н'і м'ак'і пр'ів'аз'і*;

Неповну регресивну асиміляцію за дзвінкістю маємо у небагатьох словоформах, серед них: *здукать* «стукати» з похідними *паз'дукать*, *здука'ка*: *паз'дукала ичос'ран'ін'ка*; регресивну міжскладову асиміляцію за дзвінкістю спостерігаємо у звукосполученнях [пл] > [бл]: *бломба* «пломба» (*йез'д'іл'і* *у'горад'бломбу'стау'л'ал'і*), *блам'б'ірават'* «пломбувати».

3) У говірці рясно представлені результати повної прогресивної асиміляції за м'якістю: *м'ал'а*, *плат'а*, *ка'чан'а*, *св'ін'а*, *см'ет'а*, *та'йіс'а*, *ноч'і*. Подовженню підлягають сонорні [л'], [н'] < [ль], [нь], зубні [з'], [с'], [д'], [т'] < [зь], [сь], [дь], [ть], шиплячі [ж], [ш], [ч] < [жь], [шь], [чь]. Послідовна м'якість притаманна у сучасній говірці лише приголосним [л'], [н'], [з'], [с'], [д'], [т']. Якість шиплячих визначає наступний звук: перед голосними переднього ряду подовжені шиплячі є напівм'якими, перед голосними непереднього ряду – твердими.

Асиміляція найчастіше відбувається на морфемному шві та притаманна таким морфологічним формам: іменникам I відміни однини: *мала'н'а*, *сві'н'а*, *іл'а*, *папа'д'а*, *кут'а*, *ву'л'ана* «Уляна»; іменникам II відміни однини (середній рід): *в'ас'ел'а* «весілля», *за'т'іша* «затишшя», *у'лад'ен'а* «володіння», *в'аз'ен'а* «везіння», *ка'с'о* «кісся», *ру'ж'о* «рушниця», *па'д'еч'а* «підпиччя», *за'муж'а* «заміжжя»; іменникам III відміни в орудному відмінку однини: *граз'у* «грязю», *восан'у* «осінню», *печ'у* «піччу», *ноч'у* «ніччу»; збірним іменникам: *кр'іл'а* «крила», *брус'а*, *кол'а* «кілля», *з'ал'ез'а* «заліззя», *см'ет'а* «сміття», *гол'а* «гілля», *шмат'а*, *ма'туз'а*, *па'руш'а* «пилука», *шалу'пай'а* «лушпайки», *сін'ач'а* «синці»; присвійним іменникам: *лі'с'іч'і* «лісичий», *ав'еч'і* «овецький», *с'ін'іч'і* «синичий», *да'воч'і* «дівочий», *хла'пач'і* «хлопчачий»; деяким числівникам, прислівникам і дієсловам:

тп'ет'і, *тп'ет'ііа*; *папа'д'воч'у* «попідвіччу», *ноч'і* «вночі», *іл'іім'* «лити», *іл'і* «лий».

Розглянуте явище поруч із частковим оглушенням приголосних у кінці слова, ствердінням кінцевих губних і [р] підкреслює українську основу сіверської говірки.

У багатьох словоформах фіксуємо регресивну асиміляцію за м'якістю, особливо це характерно для груп зубних приголосних: *нав'ас'н'іца* «поясниця», *с'ад'н'ашн'і* «сьогоднішній», *бал'ес'т'* «хвороба», *йез'д'ім'* «їздити», *с'т'ірат'* «прати», *йос'м'і* «є»; *с'л'ан'і* «сліпий», *(і)з'д'елат'* «зробити», *ра'бот'н'іца* «робітниця», *п'ат'н'ік* «п'ятник».

Проте більш цікавими видаються випадки суміжної неповної регресивної асиміляції за твердістю. Найчастіше відбувається уподібнення у консонантних групах [л] + веларний приголосний [н], [ц] або [ш], подекуди [н] + [ц]. Детальніше розглянемо окремі групи приголосних.

Уподібнення груп [л'н] > [лн]: *волни* «вільний» (*у'то толк'і хлеб'волни / а сахар і то н'а'волни*), *с'ілна* «сильно» (*у'л'етку у нас с'ілна бага'та рабо'ти // йа'на с'ілна строгайа*), *бал'ни* «хворий», (*йон бал'ни л'ажит'*), *ад'елна* «окремо» (*ад'елна кар'м'іл'і ша'ройкамі*), *самаста'іат'ал'ни* «самостійний» (*ти ж самаста'іат'ал'ни ўже / н'а д'іт'а*), *прав'ал'ни* «правильний» (*прав'ална тут т'і н'е*); *п'іл'ни* «пилний» (*а'дежа ў йа'го п'іл'наіа з 'пол'а*), *астал'ни* (йа) «решта; інший (-і)» (*астал'ним н'а хва'т'іла*).

Асимілятивний перехід [л'ц] > [лц]: *пал'ци* «пальці» (*пал'ци ма'йе в'ікручу'а*), *сал'цо* «сальце», *мас'ал'ца* «масельце» (*сал'цо йос'т'і й мас'ал'ца назб'і райім*), *м'іцца* «мильце», *р'іцца* «рильце» (*йа і м'іцца ку'п'іу / йа і р'іцца пам'іу*), *кр'ил'ци* «крильця» («полова»): *кр'ил'ци на в'ішк'і в'ісп'іпайм'д'л'і с'коту*, (у, на) *с'мал'ци* (м. в.) «у, на смальці» (*на с'мал'ци жару бл'іни*).

Асиміляція в групах [л'ш] > [лш]: *бал'шун* «старший (брат, друг)», похідне *бол'иши* «більший», «старший» (*с'ад'бал'шун / н'а л'ез' / ти ж вум'н'ейши*); [л'з] > [лз]: *пал'за'в'іти* «корисний»; [л'с] > [лс]: *с'іл'са'в'ет* «сільрада» (*ма'руса ў с'іл'са'в'ет'і*).

Випадки подібної асиміляції за твердістю у сполученнях [л']+ [н], [ш], [ц], крім поліських, спостерігаються у середньонаддніпрянських говірках [6, с. 64].

Асиміляція між голосними найчастіше відбувається на відстані. Результати міжскладової повної регресивної асиміляції [а], [а] > [і] маємо у словоформах *ін'іт'ім* «апетит» (з *ін'іт'ітам па'йадала малач'ка*); *ік'б'і* «якби» (*ік'б'і ж'вум'ни / а то н'е // ік'б'і ж'д'ед наст'р'іг*); подекуди фіксуємо [а < е] > [і]: *ч'і'тир'і* «чотири», *ўч'і'тир'ох* «вчотирьох» (*ч'і'тир'і гад'к'і бу'ло*), хоча в архаїчному прошарку зберігається вимова *ча'тир'і*, *ўча'тир'ох* (*ча'тир'і ў йіх бра'ти*). Як неповну дистантну можемо кваліфікувати модифікацію *р'із'етка* «розетка», *ти'к'і* «таки» (*йета ж тик'і да'л'ока бу'ло да'саду*); *і'чи'ш* «бачиш», де інтервокальна асиміляція мала місце після відпадиння початкового дзвінкого губного [б].

Міжскладове уподібнення під впливом наступних [а] або [у] демонструють приклади, де [а] > [у]: *ку'жу* «кажу» (*пай'ду / ку'жу / ка'б'іл'і с'ена накла'ду*); [і] > [у] *у'з'ум* «ізієм» (*бу'лач'і з у'з'умам у ла'ўці ку'п'іла*), не допускаємо, що ця форма була безпосереднім тюркським запозиченням; [у] > [а] *ба'ханка* «хлібина» (*д'в'е ба'ханк'і хл'еба у'в'ечар'і й у'ран'і*), функціонує поруч із формою *бу'ханка* у тому ж значенні; [е < ь] > [а]: *ча'пат'* «чипати» (*н'а ча'пай'бол'ай тих ма'хотак*); [е] >

[a < o]: *кара'с'ін* «керосин»; [o] > [y]: *ку'с'т'ум* (поруч з *ка'с'т'ум*) «піджак» (*ку'с'т'умчик на 'йой'н'ійак'ін'к'і*) тощо.

У випадку *а'бай* «обое», що співіснує з формою *а'бойа* «обое», можна говорити про асиміляцію прогресивну: наголошений [o] змінюється на [a] внаслідок акання під впливом початкового ненаголошеного [a < o]: *у н'д'в'естк'і а'байі 'хлоци жа'натийа*.

Висновки. Здійснений у статті аналіз ілюструє численні асимілятивні зміни у групах приголосних і голосних. Фактичний матеріал свідчить, що регресивна (іноді прогресивна) асиміляція, повна і неповна, суміжна і міжскладова, є одним із найчастотніших синхронічних комбінаторних процесів, який відображає специфіку фонетичної системи, збагачує лексичний склад сіверської говірки та включає її до складу східнополіського ареалу.

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні й описі інших позиційних і комбінаторних змін сіверської говірки з метою уточнення її місця у складі східнополіських говорів української мови.

Література:

1. Громик Ю.В. Комбінаторні звукові зміни в Поліській говірці села Липне: метатеза, протеза, афереза, синкопа, апокопа, епентеза. *Типологія та функції мовних одиниць*. 2014. № 2. С. 67–76.
2. Дзєндзелівський Й.О. Конспект лекцій з курсу української діалектології. Ч. 1. Фонетика. Ужгород, 1965. 126 с.
3. Потебня А.А. Заметки о малорусском наречии. Воронеж : в тип. В.А. Гольштейна, 1871. 138 с.
4. Матвіяс І.Г. Групування говорів української мови. *Структура українських говорів*. Київ : Наукова думка, 1982. С. 3–68.
5. Шевельов, Ю. Історична фонологія української мови. Харків : Акта, 2002. 1054 с.
6. Мартинова Г.І. *Мовознавчий вісник*. 2013. Вип. 12–13. С. 60–66.

Zevako V. Assimilative changes as a phonetic feature of East Polissya dialects

Summary. Assimilation and dissimilation or phonetic changes in the flow of speech on the basis of these phenomena are among

the most frequent dialectal combinatorial processes. Assimilation is understood as a complete or partial assimilation of vowels or consonants by certain articulatory features, which is reflected in literary language and dialects. North Ukrainian dialects have various manifestations of sound similarities: at a distance and adjacent, progressive and regressive, complete and incomplete, vocal and consonant.

The article analyzes the most pronounced sound features of the Siversk dialect, localized in the north of Novgorod-Siversk region, its specifics in relation to the main East Polissya area are determined. It is emphasized that assimilative changes of sounds belong to those phonetic features that include the studied dialect in the East Polissya dialects of the Ukrainian language and in some way unite with the adjacent West Bryansk dialects, Belarusian in its basis.

Modifications in groups of consonants and vowels of the Northern dialect are commented in details, on the basis of the considerable factual material collected by the author. Numerous examples characterize complete and partial related regressive assimilation by the method of creation, partial related assimilation by sonority, deafness, softness and hardness, as well as cases of complete assimilation by these characteristics. Some attention is paid to the dialectal features of the implementation of complete progressive assimilation of softness in the groups “sonorous + j”, “dental + j”, “hissing + j”, which resulted in the formation of elongated soft consonants; illustrated lengthening, not typical of literary language. Relatively few examples of vowel similarity are considered, which are usually realized in the form of complete inter-syllable assimilation and supplement the vocabulary of the dialect. In some cases, the material is covered in diachronic, comparative-historical and sociolinguistic aspects.

It is proved that the consequences of assimilative changes of consonant and vowel sounds of the Northern dialect by their nature and peculiarities of realization correspond to the general tendencies of development of North Ukrainian dialects and are organically included in the East Polissya language area.

Key words: East Polissya dialect, Siversk dialect, combinatorial phonetic processes, assimilation, assimilative changes.